

Staat kan geen welzijn leveren

De herontdekking van het opbouwwerk lijkt ophanden

Van een onzer verslaggevers
AMSTERDAM - De overheid kan geen welzijn leveren. De overheid kan niet de armoede wegnemen. Zij kan materiële tekortkomingen opheffen maar dat kan de armoede die mensen ervaren, zelfs verergeren.

Wet deze stelling provocerende de socioloog prof. Cees Schuyt gisteren een congres van opbouwwerkers. Welzijn is 'een fundamentele instemming met het bestaan', stelde Schuyt, befaamd om zijn kunst van het formuleren van door vrijwel iedereen aanvaarde definities.

Zo'n fundamentele instemming met het bestaan is er bijvoorbeeld als iemand op vakantie in het buitenland wordt afgezet of andere ontberingen moet ondergaan maar achteraf toch zegt: we hebben het goed gehad. Welzijn ontstaat vaak juist door het overwinnen van weerstanden, het teboven komen van moeilijkheden.

Dunspraak

Fundamentele instemming met het bestaan laat zich ook niet meten of vergelijken met de bureu. Welzijn is niet nuttig. „Het is doel-loos, maar niet waardeloos. Net als een vriendschap: die levert een waarde in zichzelf, en die hou je in stand omdat je 'm in stand wilt houden.“ „Daarom is welzijn nu niet geliefd. Vandaag heerst de markt. Dat is dat je alles een prijs geeft, uitrekt hoeveel je er wijzer van wordt, kosten-baten-analyse, input afwegen tegen output. Grote bureaucratieën bevorderen het calculerende, utilistische gedrag. Hun taal is dunspraak waarvoor cursussen snellezen worden gegeven, waarbij je knutseltjes over de pagina's gaat.“

Tussen de overheid en de markt liggen, aldus Schuyt, de gemeenschappen. Mensen houden die in stand niet omdat ze dat nu eenmaal willen, en niet omdat ze dat zo nuttig vinden. Het gebeurt uit belangeloosheid, een vorm van 'niet sociaal aantrekkelijke solidariteit', aldus Schuyt. Slechts in belangeloosheid wordt welzijn geschapen.

Daarom kunnen grote bureaucratieën niet goed welzijnsbeleid voortbrengen. Kleine, flexibele organisaties kunnen dat beter. En, aldus Schuyt, de vrijwilligers moeten terug in het welzijnswerk, „met

professionele begeleiding en de expertise van onder meer opbouwwerkers.“

Opbouwwerk, het bestond dus nog. Sterker nog: het lijkt erop dat het thans wordt herontdekt. Beleidsmakers kritiseren de 'calculerende mens' en hebben de mond vol over participatie, gemeenschapszin en over 'burgerschap', een 'concept' waaraan sociologen en cultuurfilosofen ijverig proberen invulling te geven. Het begrip 'civ' wordt ook al gecombineerd met religie.

Het zijn terreinen waarop bij uitstek opbouwwerkers vanouds deskundigheid bezitten. Mr. Paul Kuypers, voorzitter van de Nederlandse beroepsorganisatie van opbouwwerkers (een van de organisatoren van de bijeenkomst), wees op de opvallende gelijkenis met de begrippen uit de begintijd van het opbouwwerk. Toen ging het namelijk ook over community development (gemeenschapsontwikkeling) en 'burgerschap' werd een centraal begrip bij het activeren van burgers om zelf wat te doen aan hun 'achterstandssituatie'.

Dr. Joyce Hes, lid van de emancipatierraad en voorzitter van de Coördinerende Liga, pleitte op het congres van gisteren dan ook rondt voor herwaardering van de waarden (niet alle methoden) van eind jaren zestig. Het is, vindt zij, ten onrechte nog steeds bon ton om die waarden als versleten plasje overboord te gooien.

Prof. Henk van Zuthem, onder meer rector van de kaderschool van het CNV, stond minder negatief tegenover de 'nieuwe filosofie' geluiden dan Hes. „Het is terecht dat het onderwerp sancties weer bespreekbaar is.“

'Diagnostiek en visie worden verwaarloosd'

Het naleven van normen kan je af dwingen met controle van buitenaf. Maar als mensen zich de normen en waarden hebben eigen gemaakt ('geïnternaliseerd') heet dat in de bestuurskunde, kan controle ook vervangen worden door bij mensen lichte schuldgevoelens op te wekken, redeneerde Van Zuthem. Hij is daarom vurig pleitbezorger van een maatschappij-richting waarin indi-

Het opbouwwerk is sinds de jaren zestig bescheidener geworden. De verbeelding die het aan de macht zou brengen, is over. FOTO HARRY MEIJER

viduen veel meer dan nu worden aangesproken op verantwoordelijkheid voor hetgeen zij veroorzaken of, als werknemer, mee produceren. Van Zuthem waarschuwt de beleidsmakers bij 'participatie' niet te eetzijdig te denken aan betaalde arbeid, zoals nu gebeurt. „Betaalde arbeid zal er in de toekomst niet voldoende zijn. De formele econo-

mie zal blijvend een vrij grote groep arbeidskrachten, tien tot vijftien procent, niet gebruiken. Zouden we daarvoor niet een alternatieve economie moeten ontwikkelen?“

De opbouwwerkers zijn dus terug van weggeweest. Hun vorige congres was elf jaar geleden, vertelde Kuypers. „Van de stromingen van toen, zoals de 'Utrechtse school' van marxistische opbouwwerkers, is niet veel meer over. Ook een deel van het opbouwwerk zelf verdween. Van de opbouwwerkers noemen sommigen zich nu consultant en er zijn er ook die de handel of zelfs de zeevaart in zijn gegaan.“

Het opbouwwerk is in de tussentijd twintig jaren bescheidener geworden. De pretenties en de verbeelding die het aan de macht zou brengen, zijn over. Verdwenen is ook de rol van de rijksoverheid: het geld en ook de ideeën waren op. De gemeenten werden de erfgenamen van het opbouwwerk.

Het aantal opbouwwerkers, ongeveer duizend, veranderde overigens weinig. Wel werkt een deel van hen nu in gemeentelijke functies of is 'hoogerop' gegaan in een beëindigingsbaan bij de gemeente. Prof. Cees de Wit, bijzonder hoogleraar opbouwwerk in Rotterdam, voorziet een tekort aan opbouwwerkers, gezien de aandacht voor participatie van burgerschap.

„Velen worden weggekocht naar hogere functies. Vacatures staan steeds langer open en dat ligt niet aan de arbeidsvoorwaarden. De opleiding voor opbouwwerkers, die praktisch volledig is verdwenen uit het hoger beroeps onderwijs, moet terug.“

Uitsluitend zonnig is de toekomst voor opbouwwerkers, echter ook weer niet. Zo is daar de mode van projectorganisatie en contractfinanciering.

Kenmerk hiervan is dat er succes moet zijn op korte termijn. „Men wil hapklare brokken. Diagnostiek

en visie worden verwaarloosd“, stelde Wil van de Leur van het Landelijk platform opbouwwerk. Degenen die het project dragen of het contract uitvoeren, werken als een soort 'uitzendkracht'. „Discontinuiteit wordt tot principe verheven.“ Van de Leur vergelijkt het met de brandweer, „recht op de brandhaard gericht, met verwaarlozing van de omgeving en de oorzaak.“

Toneel

Projectaanpak en contractfinanciering komen voort uit de beleidslijn van nieuwe zakelijkheid, privatisering en terugtrekkende overheid. De schijn bedriegt hier echter, want de bemoeienis van de overheid is er alleen maar groter op geworden en streekt zich dan ook volledig uit tot de inhoud van het gefinancierde werk. Of in de woorden van Van de Leur: „Vroeger was het zo dat de gemeenteraad alleen bepaalde dat er amateurtoneel werd gespeeld, niet wát er werd gespeeld.“

Samenleving

Staat kan geen welzijn leveren

De herontdekking van het opbouwwerk lijkt ophanden

De overheid kan geen welzijn leveren. De overheid kan niet de armoede wegnemen. Zij kan materiële tekortkomingen opheffen maar dat kan de armoede die mensen ervaren, zelfs verergeren. Wet deze stelling provoceerde de socioloog prof. Cees Schuyt gisteren een congres van opbouwwerkers. Welzijn is 'een fundamentele instemming met het bestaan', stelde Schuyt, befaamd om zijn kunst van het formuleren van door vrijwel iedereen aanvaarde definities. Zo'n fundamentele instemming met het bestaan is er bijvoorbeeld als iemand op vakantie in het buitenland wordt afgezet of andere ontberingen moet ondergaan maar achteraf toch zegt: we hebben het goed gehad. Welzijn ontstaat vaak juist door het overwinnen van weerstanden, het teboven komen van moeilijkheden.

Dunspraak

Fundamentele instemming met het bestaan laat zich ook niet meten of vergelijken met de bureu. Welzijn is niet nuttig. „Het is doel-loos, maar niet waardeloos. Net als een vriendschap: die levert een

waarde in zichzelf, en die hou je in stand omdat je 'm in stand wilt houden." „Daarom is welzijn nu niet geliefd. Vandaag heerst de markt. Dat is dat je alles een prijs geeft, uitrekent hoeveel je er wijzer van wordt, kosten-baten-analyse, input afwegen tegen output. Grote bureaucratieën bevorderen het calculerende, utilistische gedrag. Hun taal is dunspraak. Waarvoor cursussen snellezen worden gegeven, waarbij je kruislings over de pagina's gaat."

Tussen de overheid en de markt liggen, aldus Schuyt, de gemeenschappen. Mensen houden die in stand niet omdat ze dat nu eenmaal willen, en niet omdat ze dat zo nuttig vinden. Het gebeurt uit belangeloosheid, een vorm van 'niet fiscaal aftrekbare solidariteit', aldus Schuyt. Slechts in belangeloosheid wordt welzijn geschapen.

Daarom kunnen grote bureaucratieën niet goed welzijnsbeleid voortbrengen. Kleine, flexibele organisaties kunnen dat beter. En, aldus Schuyt, de vrijwilligers moeten terug in het welzijnswerk, „met professionele begeleiding en de expertise van onder meer opbouwwerkers."

Opbouwwerk, het bestond dus nog. Sterker nog: het lijkt erop dat het thans wordt herontdekt. Beleidsmakers kritiseren de 'calculerende mens' en hebben de mond vol over participatie, gemeenschapszin en over burgerschap, een 'concept' waaraan sociologen en cultuurfilosofen ijverig proberen invulling te geven. Het begrip *civil society* wordt ook al gecombineerd met religie. Het zijn terreinen waarop bij uitstek opbouwwerkers vanouds deskundigheid bezitten. Mr. Paul Kuypers, voorzitter van de Nederlandse beroepsorganisatie van opbouwwerkers (een van de organisatoren van de bijeenkomst), wees op de opvallende gelijkens met de begrippen uit de begintijd van het opbouwwerk. Toen ging het namelijk ook over community development (gemeenschapsontwikkeling) en 'burgerschap' werd een centraal begrip bij het activeren van burgers om zelf wat te doen aan hun achterstandssituatie.

Dr. Joyce Hes, lid van de emancipatieraad en voorzitter van de Coornhert-liga, pleitte op het congres van gisteren dan ook ronduit voor herwaardering van de waarden (niet alle methoden) van eind jaren zestig. Het is, vindt zij, ten onrechte nog steeds bon ton om die waarden als versleten plunje overboord te gooien.

Prof. Henk van Zuthem, onder meer rector van de kaderschool van het CNV, stond minder negatief tegenover de 'nieuw-flinkse' geluiden dan Hes. „Het is terecht dat het onderwerp sancties weer bespreekbaar is en

Het naleven van normen kun je afdwingen met controle van buitenaf. Maar als mensen zich de normen en waarden hebben eigen gemaakt ('geïnternaliseerd' heet dat in de bestuurskunde), kan controle ook vervangen worden door bij mensen lichte schuldgevoelens op te wekken, redeneerde Van Zuthem. Hij is daarom vurig pleitbezorger van een maatschappij-inrichting waarin individuen veel meer dan nu worden aangesproken op verantwoordelijkheid voor hetgeen zij veroorzaken of, als werknemer, mee produceren. Van Zuthem waarschuwde de beleidsmakers bij 'participatie' niet te eenzijdig te denken aan betaalde arbeid, zoals nu gebeurt. „Betaalde arbeid zal er in de toekomst niet voldoende zijn. De formele economie zal blijvend een vrij grote groep arbeidskrachten, tien tot vijftien procent, niet gebruiken. Zouden we daarvoor niet een alternatieve economie moeten ontwikkelen?"

De opbouwwerkers zijn dus terug van weggeweest. Hun vorige congres was elf jaar geleden, vertelde Kuypers. „Van de stromingen van toen, zoals de 'Utrechtse school' van marxistische agogen, is niet veel meer over. Ook een deel van het opbouwwerk zelf verdween. Van de opbouwwerkers noemen sommigen zich nu consultant en er zijn er ook die de handel of zelfs de zeevaart in zijn gegaan."

Het opbouwwerk is in de tussenliggende twintig jaren bescheidener geworden. De pretenties en de verbeelding die het aan de macht zou brengen, zijn over. Verdwenen is ook de rol van de rijksoverheid: het geld en ook de ideeën waren op. De gemeenten werden de erfgenamen van het opbouwwerk.

Het aantal opbouwwerkers, ongeveer duizend, veranderde overigens weinig. Wel werkt een deel van hen nu in gemengde functies of is hogerop' gegaan in een beleidsbaan bij de gemeente. Prof. Cees de Wit, bijzonder hoogleraar opbouwwerk in Rotterdam, voorziet een tekort aan opbouwwerkers, gezien de aandacht voor participatie van burgerschap.

„Velen worden weggekocht naar hogere functies. Vacatures staan steeds langer open en dat ligt niet aan de arbeidsvoorwaarden. De opleiding voor opbouwwerker, die praktisch volledig is verdwenen uit het hoger beroepsonderwijs, moet terug.”

Uitsluitend zonnig is de toekomst voor opbouwwerkers echter ook weer niet. Zo is daar de mode van project-organisatie en contract-financiering. Kenmerk hiervan is dat er succes moet zijn op korte termijn. „Men wil hapklare brokken. Diagnostiek en visie worden verwaarloosd”, stelde Wil van de Leur van het Landelijk platform opbouwwerk. Degenen die het project dragen of het contract uitvoeren, werken als een soort uitzendkracht. „Discontinuïteit wordt tot principe verheven.” Van de Leur vergeleek het met de brandweer, „recht op de brandhaard gericht, met verwaarlozing van de omgeving en de oorzaak.”

Toneel

Projectaanpak en contractfinanciering komen voort uit de beleidslijn van nieuwe zakelijkheid, privatisering en terugtrekkende overheid. De schijn bedriegt hier echter, want de bemoeienis van de overheid is er alleen maar groter op geworden en strekt zich dan ook volledig uit tot de inhoud van het gefinancierde werk. Of in de woorden van Van de Leur: „Vroeger was het zo dat de gemeenteraad alleen bepaalde dat er amateurtoneel werd gespeeld, niet wat er werd gespeeld.”